

Innspill barne- og ungdomskulturmelding 2020

Fra Norsk Forfattersentrum

Det er sagt, høyt og klart og på alle mulige arenaer, at lesing er en livsnødvendighet. I et demokrati må flest mulig av innbyggerne være lesere for at demokratiet skal fungere skikkelig. Leseevne, leseforståelse og leseglede er tre forskjellige aspekter ved lesing og litteratur som alle barn og unge har krav på å få oppleve. De har rett til å lære å lese, de har krav på å få lære å forstå, og tilegne seg, det de leser, og de har rett til tilgang på litteratur og tekster som gir forståelse og kompetanse, og leseopplevelser fra tidlig alder. Barn og unge har rett til den kunstopplevelsen det er å lese god litteratur. De skal også få lov til å kunne erverve seg evnen til kritisk lesing og dermed også evnen til å vurdere kvaliteten på tekst og innhold. Litteratur er demokratibyggende og empatiforsterkende.

Norsk Forfattersentrum mener det derfor er helt nødvendig med litteraturformidling og leseprosjekter til alle Norges barn og unge. Derfor er foreningene Leser søker bok og Iles vesentlige i sitt arbeid med å sørge for at det finnes litteratur til alle barn og unge, uavhengig av deres ståsted, og også at den når frem til dem, ved hjelp av interessante, spennende, morsomme og utfordrende prosjekter.

DKS

Den største tilbyderen av litteraturformidling til barn og unge finner vi i Den kulturelle skolesekken. Og en av de aller største utfordringene i DKS er at den ikke når alle barn og unge likt. Både mengden og kvaliteten på litteraturformidlingen varierer kraftig fra fylke til fylke og fra kommune til kommune. Det finnes heller ikke en nasjonal overstyring som sørger for at alle barn og unge får oppleve litteraturformidling tilpasset dem.

Dette betyr blant annet at tilbudet i DKS til barn og unge med forskjellige grader av utviklingshemming i mange fylker er klart dårligere enn til de øvrige elevene. Det er et stort problem at tilbudet er avhengig av hvilket fylke eller hvilken kommune eleven bor i. Kulturtanken bør gis mandat til å kreve av alle DKS-oppdragsgivere at tilbudet er godt, at det er omfattende nok, og at det er tilpasset mottakerne. Kulturtanken må ha rett og mulighet til å sørge for at alle landets elever får god litteraturformidling gjennom DKS, uansett adresse, og tilrettelagt dem uansett ståsted. Kun da kan DKS sies å være et demokratisk prosjekt.

Litterære produksjoner

Litterære produksjoner åpner for andre måter å formidle litteraturen på. Norsk Forfattersentrum har siden 2007 bidratt til og vært en pådriver av utviklingen av litterære produksjoner, spesielt med tanke på litteraturformidling i DKS. Det er et velprøvd og svært vellykket grep, enten det er en produksjon med en forfatter, en bok og ett opplegg; eller det fire forfattere, en trollmann, et hornorkester og tre flaggermus som brukes til å formilde litteratur. I 2020 finnes det ingen midler eller ordning som bidrar til utviklingen av nye litterære produksjoner for barn og unge. Det er et stort problem og bør adresseres. Med de nye digitale produksjonene er det også svært viktig å sørge for kompetanseheving i alle ledd, både hos mottaker, utvikler, oppdragsgiver og utøver. Aller helst bør

alle digitale produksjoner i DKS også være et møte, nærheten til kunstneren er et av de viktigste aspektene ved DKS.

Bibliotek, folkebibliotek og skolebibliotek

Landets bibliotek er en av de aller viktigste arenaene barn og unge kan tilegne seg litteratur og litterære opplevelser, og få støtte og hjelp av høyt kvalifiserte bibliotekansatte. Det er en forutsetning at bibliotekarer kjenner til litteraturen de skal formidle, og det er dessverre alt for ofte en problemstilling at det ikke er satt av arbeidstid til lesing. Skal våre bibliotek være de spydspissene innen litteraturformidling de forventes å være, må bibliotekarene få lønn for tid brukt til lesing og tilegning av ny kunnskap. (Situasjonen i dag er at alt for mange bibliotekansatte gjør dette som en personlig dugnad, og det er hverken riktig eller rettferdig mot dem). Bibliotek-økonomien må styrkes kraftig, både tilgang til ny litteratur, lokaler og ansatte må få det økonomiske løftet som så alt for ofte blir lovet men dessverre ofte ikke innfridd.

Med kommunesammenslåingen er det en overhengende risiko at vi vil se en økt nedleggelse av filialer. Norsk Forfattersentrum minner om at barn og unge svært ofte bruker bena sine til å ferdes rundt omkring, og at det derfor er essensielt at de har en bibliotek i sitt nærmiljø. Ofte ses det som en løsning at skolebibliotek sammenslås med folkebibliotekene, skal dette skje er det også en forutsetning at de er godt rustet med ansatte, lokaler og åpningstider. Og, ikke minst, bøker.

Uansett må lovverket rundt skolebibliotek styrkes. Det bør være en rett for alle landets elever at de har tilgang til et godt skolebibliotek, med god fysisk plass, med nok ressurser, med nok bøker, digitale og fysiske, på alle målfører og mange språk, samt ansatte som kan tilrettelegge og bistå.

Skolebibliotekene er utvilsomt et av de viktigste tilbudene vi har til våre barn og unge, og må styrkes og sikres.

Lesing

Litteraturen kan være en brobygger mellom mennesker med ulik språklig, religiøs og kulturell bakgrunn. Gjennom litteraturen kan Norges barn og unge en mulighet til å bli kjent med sitt eget opphav og opprinnelse, enten den er fra Lesja, Sri Lanka eller Kautokeino. Litteraturen åpner for kunnskap og forståelse for både eget og andres opphav, og innsikt i eget og andres livssyn. Gjennom lesing av skjønnlitteratur og sakprosa, og ved forståelse av det innholdet man leser, bidrar lesing også til for bedre integrering i et stadig mer flerkulturelt samfunn. Det er rett og slett en særdeles god investering i vår alles framtid.

Det blir skrevet for lite samisk barne- og ungdomslitteratur, den når for få og er for spredt. Den samiske kulturen er, som kjent, i mange hundre år blitt utsatt for stor urettferdighet og stygg diskriminering. Samtidig ser vi i dag en ny bevissthet blant unge med samisk bakgrunn, en vilje til å bli kjent med sin bakgrunn i stedet for å skamme seg over den, og en evne til å formulere sin og sine forfedres historie. Den samiske litteraturen, både den som er skrevet på norsk eller på et av de samiske språkene, er derfor enormt viktig. Det bør tilrettelegges bedre for en større produksjon av litteratur for barn og unge på de samiske språkene, samt oversettelser mellom de samiske språkene og norsk. NBIs forfatterutdanning bør suppleres med en egen samisk ordning.

God forfatterøkonomi og sterk samtidslitteratur

Det er nødvendig at den allerede rike samtidslitteraturen for barn og unge konstant blir supplert og utfyllt. Barne- og ungdomsbokforfattere må kunne leve av å skrive, slik at vår ungdom har tilgang til

Norsk Forfattersentrum

den litteraturen de trenger for å oppnå denne forståelsen og innsikten. Dette oppnås ikke ved boksalg, forfattere i Norge tjener skuffende lite på rent salg. Derimot har de aller fleste barne- og ungdomsbokforfattere svært høye utlånstall på bibliotekene, de høyeste faktisk, men det bringer jo sjelden mat til bordet eller kroner til pensjonssparing og sykelønnsforsikring. Derfor er forfattere avhengig av å kunne supplere sin inntekt ved oppdrag på arrangementer, DKS, og gode stipendordninger. Våre forfattere er ikke ute etter å bli bestselgere og rike, men de trenger å betale husleie og ikke bekymre seg for meget over hvorvidt deres barn holder på å få vannkopper, for da er det en to ukers inntektstap på trappene (har de flere barn blir det flere uker). Det må komme på plass en ordning som bidrar til en større sosial sikkerhet for våre forfattere, det bør være på plass en sykelønnsordning som de har råd til, og en pensjonsordning som er oppnåelig. Og det må arbeides for en større forståelse hos oppdragsgivere rundt forfatterøkonomien. Det må også komme på plass ordninger som sikrer opphavsrett og åndsverk, spesielt med tanke på de nye digitale formidlingsarenaene. Og, ikke minst, det må – gjennom samarbeid med alle forfatter organisasjoner og foreninger – bli stablet på bena en ordning som bidrar til vederlagsbetaling for bruk av tekst i formidlings-sammenheng.

Norsk Forfattersentrum vil også etterlyse en utvidet innkjøpsordning for samtidslitteratur for barn og unge, samt at hele innkjøpsordningen for barn- og unge utvides til to titler både for skjønnlitteratur og sakprosa. Slik det er i dag se vi forlag som utsetter utgivelser på grunn av en-tittel regelen. Det er ingen tvil om at forlagene selv også må gjøre en gjennomgang av sin utgivelseskultur, det bør kunne forventes at de også tør satse i større grad og ikke stille seg fullstendig avhengige av ordningen. Men begge innspill må vurderes. Utvidelse av ordningen for sakprosa, det er alt for dårlig tilbud slik det er i dag, samt mulighet for innkjøp av to titler, og en evaluering av ordning og kultur og utslag den gjør for norske utgivelser.

Digital formidling

Den digitale formidlingen har eksplodert. Dette er nytt for de aller fleste, både mottakere av formidlingen, og formidlerne selv. Veien blir til mens man går, men i dette tilfellet er det problematisk at så mange går samtidig, litt her og der og i forskjellige retninger, med forskjellig skrittlenge og i forskjellig takt. Den digitale formidlingen må være formidling av høy kvalitet. Det må settes av tid, ressurser og kunnskapsdeling slik at vi kan tilby våre barn og unge den beste litterære formidlingen også på nett. Dette gjelder selvsagt også forfatterne selv, de må ha mulighet til opplæring og kursing. Det er et enormt behov for kompetanseheving i absolutt alle ledd. Norsk Forfattersentrum må bidra til å få godt avtaleverk og gode honoreringsordninger på plass for å sikre både kvalitet og også unngå at publikum mettes på digital forfatterformidling før den får tatt ordentlig av. Høy kvalitet på formidling og gode ordninger for forfatterne er stikkord for arbeidet videre.

Digital lesing

Den digitale lesingen har kommet for å bli. Å lese på skjerm krever ofte andre strategier enn å lese i trykt bok. I stedet for en sammenhengende lineær tålmodighet, kreves i større grad en evne til å kunne hoppe frem og tilbake mellom ulike digitale sider og sy sammen en overordnet sammenheng. Og kravet til å kunne mestre kontekst, multimediale virkemidler og kildekritikk er ofte desto større i den digitale lesningen. Selv om det sies at unge i dag er flinkere enn voksne å manøvrere i den digitale verden, er det også vist at svake lesere sliter desto mer med digitale tekst.

Norsk Forfattersentrum

Tilrettelegging av litteratur for barn og unge til skjerm må ses nøyer på og forskjellene i tilegnelsen av den digitale litteraturen må kartlegges: Både når det dreier seg om enkel overføring av allerede eksisterende trykte verk eller litteratur laget for digitale flater med ikke-lineære elementer, som hyperlinker eller lyd og bilde.

Norsk Forfattersentrum

Wergelandsveien 29 | 0167 OSLO | e-post: norsk@forfattersentrum.nonors | org. nr. 960 498 615